

Fra biblioteket - artikler fra Tromsøflaket

Universitetsbiblioteket i Tromsø

I vår faste spalte i Tromsøflaket presenter UB ulike aktualiteter innen kunnskaps- og forskningsformidling, nye tilbud til våre brukere og nyheter fra biblioteksektoren mer generelt. Vi vil også gjøre leserne bedre kjent med spesielle godbiter fra våre egne samlinger.

TROMSØFLAKET NR. 19 - 2002

Hekserier i jul- og mørketid

De mange heksesakene fra Nord-Norge bekrefter at jula ble oppfattet som ei tid da kontakten mellom det hinsidige og den virkelige verden var spesielt åpen. Både i nordiske og samiske forestillinger har jula vært sett på som ei tid da kreftene fra den andre verden var uvanlig aktive.

Tilståelser og vitneprov i mange av trolldomssakene fra Finnmark er gjerne så fantastiske og fantasifulle at de kan leses som rene eventyrfortellinger.

Beretningene om samvær med ville mørketids- og vinterdemonene kostet flere titalls kvinner livet og markerer det mest omfattende justismord på kvinner i norsk historie.

Jeg har plukket en slik julehistorie fra Universitetsbibliotekets rikholdige litteratur om magi, trolldom og hekseprosesser. Fortellingen er hentet fra amtmann Lilienskiolds manuskript om forholdene i Finnmark, forfattet for om lag 300 år siden. Manuskriptet befinner seg i Det Kongelige Bibliotek i København, og var velvillig utlånt til UB i Tromsø under utstillingen *Ultima Thule* høsten 1996. Deler av kildeskriftet er utgitt som [nummer 18](#) i UBs skriftserie Ravnetrykk.

Julekveld på Dovre Under et rettsforhør av Sølvi Nilsdatter i Vardø i slutten av januar 1663 kom det fram flere skremmende historier om heksenes ville og djevlelske aktiviteter rundt juletider. Julaften 1661 ble det holdt en gigantisk heksesabbat på Dovrefjell. En rekke trollheksar var samlet på fjelltoppen til et lystig lag med mye øl, vin og dans. Flere av de heksene som kom nordfra på sine hurtiggående sopelimer, var omskapt til hunder og katter og derfor noe vanskelig å kjenne igjen.

I festens midtpunkt sto Satan selv i skikkelsen av en lang svart hund. Han skjenket vin til deltakerne og danset med hver og en av dem. Under dansen med Margrette Jonsdatter, opprinnelig fra Tromsø fogderi, gikk det så heftig for seg at fiskerkona mistet sin ene sko. Lykken var at dansemesteren umiddelbart skaffet henne en ny sko.

Sølvis historie om den livlige juledansen på Dovre var satt fram som et alvorlig anklagepunkt mot Margrette. Domstolen tok henne på ordet og sendte begge kvinnene til bålet for sin skamløse julekveld med Satan. Bålet med de to kvinnene,

samt to andre antatte trollkvinner flammert opp i Vardø 20. mars 1663. Lilienskiolds kildeskrift inneholder en rekke andre slike julefortellinger - noen av dem er samlet på mitt nettsted: <http://www.ub.uit.no/fag/historie/christma.htm>

Juleøl Den svenske eksilbiskopen Olaus Magnus kunne i sitt monumentale verk om de nordiske folkene berette om store flokker av varulver som ved juletider herjet rått og vilt blant menneskene. Ved slike angrep tok de seg inn i ølkjellere og kunne drikke flere tønner med julebrygg, skriver Olaus Magnus, og viser til at denne form for uhyggelig julevisitt var særlig utbredt i de baltiske statene. Motivet med ubudne gjester som drikker opp alt juleølet i nattens mulm og mørke, er svært vanlig fra trolldomssaker og sagntradisjon fra hele Norge. Motivet kan ha noe av sin bakgrunn hos Olaus Magnus.

Olaus Magnus er forfatteren bak den nest eldste boka som befinner seg på Universitetsbiblioteket i Tromsø, nemlig *Historia de gentibus septentrionalibus* (Historien om de nordiske folkene), utgitt på latin i Roma 1555. Boka har tidligere vært presentert på UBs nettsider: <http://www.ub.uit.no/arkiv/maanedens/1999/199902.htm>

Hekselitteratur Forskning på trolldom, magi og hekseri er utbredt innefor mange fagområder. Universitetsbiblioteket har de siste årene kjøpt inn en god del av denne spennende og tverrfaglige litteraturen. Det meste er samlet på HSJ-biblioteket i andre etasje under klassifikasjonen 315.623.3. Jeg anbefaler et julebesøk i disse hyllene.

God Jul!

Rune Blix Hagen
Universitetsbibliotekar

Universitetsbiblioteket i Tromsø, Breivika, 9037 Tromsø,

Tlf.: 77 64 40 00, Fax.: 77 64 45 90

Ansvarlig redaktør: Bibliotekdirektør [Helge Salvesen](#)

[Vev-ansvarlig](#). Oppdatert: 16.12.2002.
